

УДК 174:34

DOI <https://doi.org/10.24144/2307-3322.2025.89.1.16>

СТАНОВЛЕННЯ ЮРИДИЧНОЇ ДЕОНТОЛОГІЇ: КЛЮЧОВІ ЕТАПИ В ЕВОЛЮЦІЇ ПРАВНИЧОЇ ПРОФЕСІЇ

Переш І. Є.,
*кандидат юридичних наук, доцент,
завідувач кафедри теорії та історії держави і права
юридичного факультету
ДВНЗ «Ужгородський національний університет»*

Щока С. В.,
*кандидат юридичних наук,
асистент кафедри теорії та історії держави і права
юридичного факультету
ДВНЗ «Ужгородський національний університет»*

Переш І.Є., Щока С.В. Становлення юридичної деонтології: ключові етапи в еволюції правничої професії.

Юридична деонтологія є міждисциплінарною галуззю знань, що сформувалася на стику філософії, етики та правознавства. Вона відіграє ключову роль у професійному становленні юристів, оскільки формує не лише фахові навички, а й моральну свідомість. Осмислення етичної сторони юридичної діяльності дозволяє правнику діяти відповідально, дотримуючись не лише букви, а й духу закону. Завдяки юридичній деонтології майбутні правники здобувають знання та навички щодо належної поведінки юриста в професійних і морально складних ситуаціях, що є важливою умовою ефективного функціонування правової системи.

Історичний розвиток юридичної деонтології свідчить про її глибоке коріння у філософських та правових традиціях. Витоки етичних засад юридичної професії сягають епохи Античності, коли були сформульовані перші уявлення про справедливість, доброчесність, моральну відповідальність і правову свідомість. Згодом ці ідеї набули поширення в римському праві, де почали виокремлюватися професійні стандарти поведінки правників. У середньовіччі розвиток професійної етики юриста був тісно пов'язаний з релігійною традицією та інститутом церковного судочинства, а пізніше – з формуванням перших норм юридичної поведінки у світських правових системах.

У період Нового часу, особливо під впливом ідей Просвітництва, відбулося переосмислення ролі юриста як носія моральних цінностей і захисника прав людини. Поступово деонтологічні принципи стали формувати підґрунтя для появи перших професійних кодексів, що унормували поведінку юристів та підкреслили їхню етичну відповідальність перед суспільством. Згодом юридична деонтологія трансформувалася у структуровану систему знань, яка охоплює як теоретичні засади, так і прикладні аспекти правничої професії.

Юридична деонтологія ґрунтується на низці філософських і правових концепцій, які осмислюють морально-етичну доцільність правничої діяльності. З часом теоретичні положення трансформувалися у практичні стандарти, що регламентують взаємодію юриста із суспільством і державою, акцентуючи увагу на суспільній користі, доброчесності, конфіденційності, уникненні конфлікту інтересів та незалежності правника. Ці засади стали основою міжнародних етичних документів, що визначають професійну поведінку юристів у різних правових системах світу.

Формування юридичної деонтології в Україні відбувалося під впливом складних історичних, політичних та правових змін. У радянський період правова етика була підпорядкована ідеологічним установкам, а моральна поведінка правника трактувалася через призму служіння державі. Лише наприкінці ХХ століття юридична деонтологія почала визнаватися як окрема навчальна дисципліна, що дало поштовх до розвитку національної моделі професійної етики юриста. Зі здо-

буттям незалежності України було закладено основи для формування правової культури, орієнтованої на верховенство права, повагу до гідності особи та моральну відповідальність правника.

Сьогодні юридична деонтологія є невід'ємною складовою правничої освіти та практики. Її значення постійно зростає в умовах демократизації, інтеграції в міжнародну правову спільноту, посилення етичних вимог до професійної діяльності. Вона формує моральні орієнтири, що дозволяють юристам діяти доброчесно, неупереджено та відповідально навіть у складних правових і соціальних умовах, сприяючи зміцненню довіри до правничої професії та верховенства права як базової цінності демократичного суспільства.

Ключові слова: юридична деонтологія, виникнення юридичної деонтології, історія права, історія юридичної професії, юристи давнього Риму та Греції, юристи феодального періоду, буржуазна юриспруденція, професійна етика, морально-етичні якості юриста, правова культура, юридична освіта.

Peresh I.Y., Shchoka S.V. The formation of legal deontology: key stages in the evolution of the legal profession.

Legal deontology is an interdisciplinary field of knowledge formed at the intersection of philosophy, ethics, and law. It plays a crucial role in the professional development of lawyers, as it shapes not only their legal competencies but also their moral awareness. Understanding the ethical dimension of legal practice enables lawyers to act responsibly, adhering not only to the letter but also to the spirit of the law. Through legal deontology, future legal professionals acquire knowledge and skills related to appropriate conduct in ethically and professionally complex situations – an essential condition for the effective functioning of the legal system.

The historical development of legal deontology reveals its deep roots in philosophical and legal traditions. The ethical foundations of the legal profession can be traced back to Antiquity, when early notions of justice, virtue, moral responsibility, and legal consciousness were first articulated. These ideas later gained prominence in Roman law, where initial professional standards of legal conduct began to emerge. In the Middle Ages, the development of legal ethics was closely tied to religious traditions and the institution of ecclesiastical courts, and later to the formation of the first norms of legal behavior in secular legal systems.

During the modern era, particularly under the influence of Enlightenment thought, the role of the lawyer was reimagined as a bearer of moral values and a defender of human rights. Gradually, deontological principles formed the foundation for the emergence of the first professional codes that regulated legal conduct and emphasized lawyers' ethical responsibilities to society. Over time, legal deontology evolved into a structured system of knowledge that encompasses both theoretical foundations and applied aspects of the legal profession.

Legal deontology is based on a range of philosophical and legal concepts that reflect on the moral and ethical justification of legal activity. Over time, theoretical principles were transformed into practical standards that regulate the interaction between lawyers, society, and the state. These standards emphasize public service, integrity, confidentiality, avoidance of conflicts of interest, and professional independence. They have become the foundation for international ethical instruments that define the professional conduct of legal practitioners across various legal systems.

The development of legal deontology in Ukraine has been shaped by complex historical, political, and legal transformations. During the Soviet period, legal ethics were subordinated to ideological imperatives, and the moral behavior of lawyers was viewed primarily through the lens of service to the state. Only in the late 20th century did legal deontology begin to be recognized as a separate academic discipline, providing the impetus for the development of a national model of legal professional ethics. With Ukraine's independence, the foundation was laid for the formation of a legal culture grounded in the rule of law, respect for human dignity, and the moral responsibility of legal professionals.

Today, legal deontology is an integral part of legal education and practice. Its importance continues to grow in the context of democratization, integration into the international legal community, and rising ethical standards in professional activities. It provides moral guidelines that enable lawyers to act with integrity, impartiality, and responsibility even in complex legal and social environments, thereby strengthening public trust in the legal profession and upholding the rule of law as a core value of democratic society.

Key words: legal deontology, emergence of legal deontology, history of law, history of the legal profession, lawyers of ancient Rome and Greece, lawyers of the feudal period, bourgeois jurisprudence, professional ethics, moral and ethical qualities of a lawyer, legal culture, legal education.

Актуальність теми. У сучасних умовах розбудови правової держави та демократичного суспільства особливого значення набуває формування правників не лише як фахівців у сфері права, а й як носіїв високих моральних стандартів. Зростаюча складність правових відносин, актуалізація питань захисту прав людини та зростаючі вимоги до етичної бездоганності юриста зумовлюють підвищену увагу до проблематики юридичної деонтології. Водночас, важливо усвідомлювати, що юридична деонтологія має глибоке історичне підґрунтя. Її витoki сягають античної філософської думки, яка вперше поставила питання про взаємозв'язок права, моралі та справедливості.

Упродовж століть змінювалося розуміння ролі юриста в суспільстві, що, в свою чергу, впливало на формування професійних етичних стандартів правника. Кожна історична епоха доповнювала уявлення про моральну відповідальність правників перед законом і суспільством. Історичний розвиток юридичної деонтології доводить, що моральна складова правничої професії завжди була невід'ємною частиною ефективної та відповідальної правової практики. Завдяки постійному оновленню етичних підходів сучасна юридична деонтологія є не лише навчальною дисципліною, а й важливим інструментом підготовки правників нового покоління.

Аналіз наукових публікацій з цієї теми. У науковому середовищі досліджувана проблематика має неабиякий інтерес, оскільки охоплює важливі напрями розвитку юридичної науки. Розкриття окремих аспектів становлення юридичної деонтології можемо зустріти у працях таких вчених, як В.М. Горшенев, С.С. Сливка, М.М. Пендюра, О.В. Петришин, Марк Гамфріс, Естер Вальбуена, Пітер Л.П. Сімпсон, Річард Гельмгольц та ряду інших. Попри вже наявні напрацювання, обрана тематика не втрачає своєї наукової актуальності, що обумовлено її важливістю та відкриттям нових перспектив для подальших досліджень у відповідній галузі.

Метою даної статті є дослідження історичного підґрунтя юридичної деонтології як наукового напрямку, що має глибоке теоретичне та практичне значення для професійної підготовки юристів. Особлива увага приділена генезі юридичної деонтології, її методологічній базі, еволюції ключових понять та практичній ролі у формуванні етичних стандартів правничої професії.

Головні **завдання** наукового дослідження полягають у розкритті ключових етапів становлення деонтологічних знань, аналізі зарубіжного й вітчизняного історичного розвитку юридичної деонтології, а також висвітленні її ролі в сучасній системі правової освіти та юридичній діяльності загалом.

Виклад основного матеріалу. Юридична деонтологія як наука та навчальна дисципліна сформувалася на перетині філософії, етики та правознавства, відіграючи важливу роль у професійній підготовці юристів. Вона забезпечує глибоке осмислення моральних основ права, розкриває етичні та професійні засади правничої діяльності, визначає та встановлює орієнтири й стандарти поведінки юристів у всіх сферах юридичної практики. Завдяки юридичній деонтології правники усвідомлюють своє соціальне призначення та особливу відповідальність перед суспільством. Водночас вона формує уявлення про допустимі межі професійної поведінки юристів у контексті дотримання норм права та загальнолюдських цінностей.

Аналіз процесу становлення юридичної деонтології дозволяє зрозуміти, як формувалися її принципи, яким чином змінювалося ставлення суспільства до ролі юриста та яке місце вона посідає в сучасному правовому житті.

Історичне підґрунтя юридичної деонтології бере свій початок з епохи Античної Греції та Стародавнього Риму, де зародилися перші уявлення про морально-етичні аспекти правових відносин у суспільстві. У цей період мислителі почали розмірковувати над сутністю таких понять, як справедливість, совість, відповідальність, обов'язок, а також над тим, як ці категорії можуть і повинні взаємодіяти з основним суспільним регулятором – правом. З'явилися перші спроби осмислити не лише зміст і призначення права, а й морально-етичну складову поведінки людини в межах правових норм.

Деонтологічні аспекти, розкриті у творах Арістотеля та Платона, засновані на розумінні доброчесності та справедливості, як головній меті суспільного буття. У своїх працях – «Нікомахова етика» [1], «Евдемова етика» [2] та «Велика етика» [3]. Арістотель наголошує, що кожна людина прагне щастя й намагається виконувати свої функції та реалізовувати власні можливості на основі

добра, яке він розглядає як синонім досконалості істоти. Справедливість, у розумінні філософа, є найвищою доброчесністю, яка вимагає від юриста постійного морального вибору, зваженості та служіння загальному благу. Юрист повинен діяти розсудливо й відповідально, керуючись не лише знанням закону, а й власною мудрістю (моральністю), вести розумний спосіб життя, щоби досягти щастя (евдаймонії).

Схожі положення про юриста, як захисника справедливості, містяться у праці Платона «Держава (Республіка)» [4]. Вчений зауважував, що правник повинен бути морально підкованим, володіти філософськими знаннями істини та ставити інтереси суспільства і держави вище власних.

Варто зазначити, що представники давньогрецької філософії – стоїки та епікурейці – також сформулювали деонтологічні моральні теорії, які спиралися на принципово різні засади. Стоїки обґрунтовували моральність і доброчесне життя через розсудливість, верховенство розуму, здоровий глузд, чесноти та внутрішній обов'язок як засоби досягнення гармонії з природним правом. Епікурейці ж вважали найвищим благом утилітарне розуміння моралі, акцентуючи увагу на користі та прагматичному підході до норм і правил, тобто на задоволенні людиною власних потреб і досягненні насолоди шляхом уникнення страждань [5, р. 15].

Визначна роль у формуванні деонтологічних юридичних знань належить Стародавньому Риму, де вперше з'явилися професійні юристи, котрі не тільки розробляли й тлумачили закони, але й формували основи правової етики та професійної поведінки, які простежуються і в сучасному уявленні про юридичну деонтологію. У працях і концепціях найвідоміших юристів Стародавнього Риму – Гая, Папініана, Павла, Ульпіана і Модестина – закладені етичні стандарти поведінки правника та основи моральної відповідальності юриста як невід'ємної частини правничої професії.

Право сприймалося римськими юристами не лише як система позитивного права, а як мистецтво, що має ґрунтуватися на принципах справедливості, чесності, добросовісності, поваги до людської гідності й відповідальності. Гай, як автор першого систематизованого підручника з права «Інституції», підкреслював необхідність та важливість правової освіти як морального обов'язку юриста, запоруки його чесної та об'єктивної юридичної практики. Папініан пропагував основи моральної бездоганності юриста, розвивав ідею про взаємозалежність совісті та права. Павло у своїх творах приділяв значну увагу моральним принципам, справедливості та добросовісності в юридичній практиці та правозастосуванні. Ульпіан, розглядаючи право як «мистецтво добра і справедливості» (*ius est ars boni et aequi*), сформував основні етичні засади правника як захисника прав людини і суспільної моралі. Модестин розвивав вчення про соціальну відповідальність юриста перед суспільством, ідеї професійної етики, відповідальності та справедливості.

Завдяки античній правовій спадщині юридична професія почала сприйматися як моральне покликання, поєднання доброчесності, розуму та служіння справедливості як вищій цінності суспільного життя, що вимагає високої особистої відповідальності та етичних стандартів.

У добу середньовіччя та феодалізму юридичні деонтологічні знання та погляди розвивалися недостатньо інтенсивно. Причини такого явища корінилися у самому феодальному суспільстві та феодальному типі держави. Зокрема, спостерігалася домінантність звичаєвого права та панування релігії над правом. Більшість справ вирішувалися на основі звичаїв, традицій, авторитету феодала чи релігійних норм, а не на основі писаного закону, що значно обмежувало розвиток юридичної думки та професійної етики. Ідеалізація релігії та церкви позначалася на формуванні моральних та етичних норм, а сама професійна юридична етика не розвивалася як окрема галузь, а була підпорядкована християнській моралі.

Обмеженість доступу до юридичної освіти та слабкий її розвиток призводили до відсутності чіткого розмежування ролей суддів, прокурорів та адвокатів у межах юридичної професії, домінування феодальної ієрархії та підпорядкування юриспруденції інтересам панівного класу. Правосуддя у феодальному суспільстві нерідко здійснювалося феодалами або духовенством без належної професійної підготовки, а моральні норми ґрунтувалися більше на соціальному статусі, покорі й вірності сюзерену, ніж на загальних принципах юридичної поведінки.

Стандарти в юридичній професії середньовічної Європи, в певному сенсі, виникли завдяки церковним судам. Найдавніші збережені записи про середньовічні принципи етичної поведінки юристів стосуються адвокатів та прокурорів, котрі виступали перед церковними судами. Одним із таких джерел є праця *Summa aurea* (1239 р.) ірландського священика та юриста Вільяма з Дрогеди (William of Drogheda) [6], який працював учителем права в Оксфорді. У своїй праці він дає пора-

ди щодо успішної юридичної діяльності, які подекуди демонструють певну іронічну розбіжність між етичними стандартами правників у питанні отримання винагороди, оскільки автор радить адвокатам забезпечити отримання винагороди наперед – «Отримуйте свої гроші, поки пацієнт хворий», що відображає прагматичний підхід до юридичної практики у XIII столітті.

У XII-XIII ст. у феодальних державах Європи розпочався процес створення системи професійної підготовки юристів, який поступово набув чіткої структури та методологічного наповнення. Так, на юридичних факультетах перших європейських університетів, зокрема Болоньї, Падуї, Кембриджа, Саламанки та Парижа, почали системно викладати правничі дисципліни та досліджувати окремі деонтологічні аспекти юридичної професії.

Протягом XIV-XV століть канонічне право держав Європи дедалі більше врегульовувало поведінку юристів, особливо в церковних судах, і встановлювало високі етичні стандарти. Адвокати, які практикували в церковних судах, зазвичай були освіченими священиками, володіли нормандською французькою мовою – мовою світських судів – та мали належну юридичну освіту. У Франції та Англії юристи складали присягу, яка передбачала помірність гонорарів, безкоштовне представництво незаможних позивачів, чесність і старанність у вирішенні всіх питань, що стосувалися їхніх клієнтів, а також згоду на підтримку лише справедливих справ. Слід зазначити, що французька правова традиція мала тривалий вплив навіть за межами Франції, зокрема у Швейцарії та інших частинах Європи. Проте історичні джерела також свідчать про випадки корупції, отримання надмірних гонорарів і маніпуляцій у судових процесах, які залишалися поширеними аж до XVII століття.

З кінця XIII століття у світській юридичній практиці Англії почали з'являтися нормативні акти, що регулювали морально-етичні аспекти юридичної професії. Наприклад, розділ 29 Вестмінстерського статуту I (1275 р.) забороняв юристам, королівським чиновникам та позивачам вводити суд в оману, вимагати хабар і зловживати владою у судовому процесі. Порухення норм Статуту каралися позбавленням волі на один рік і один день, штрафами та заборобою на подальше звернення до суду [7]. Лондонський ордонанс 1280 року регулював як допуск до юридичної практики, так і поведінку адвокатів у судах Лондона. Покарання включали як короткострокове відсторонення від юридичної практики та штрафи, так і відсторонення від юридичної практики на три роки.

У 1402 та 1455 роках були прийняті Статути, спрямовані на обмеження кількості практикуючих адвокатів та забезпечення їхньої належної підготовки, компетентності й доброї моральної репутації. У XVI-XVII ст. подальші реформи, зокрема «Закон про реформу чисельності та проступків адвокатів та соліситорів у юридичних колах» 1606 року, посилили відповідальність юристів за недоброчесність і допущення зловживань у судових процесах. Професійні та етичні стандарти юридичної професії також містяться в актах короля Німеччини Фрідріха II та короля Данії й Норвегії Крістіана V [8]. Ці законодавчі акти стали важливим кроком у формуванні професійної юридичної деонтології.

Період європейських буржуазних революцій (XVII-XIX ст.) відіграв одну з ключових ролей у розвитку юридичних деонтологічних знань. Ідеї Просвітництва, боротьба за права людини, рівність перед законом, свобода особистості та принципи розбудови правової держави призвели до зміни уявлення про роль правника – з послухного слуги монарха чи церкви до незалежного, неупередженого професіонала, який служить справедливості, закону й суспільству. Ідеалізація права, притаманна раннім стадіям розвитку капіталістичних відносин, суттєво сприяла формуванню інтересу до юридичної професії та створила підґрунтя для розвитку етичних норм у юриспруденції. У буржуазній правовій практиці Франції, Англії, Німеччини, Данії, Нідерландів та інших країн з'явилися формальні присяги для адвокатів, які зобов'язували їх діяти чесно, дотримуватися високих моральних стандартів, що сприяло утвердженню ідеї права як інструменту справедливості, а не лише влади й примусу.

Фундаментальними для розвитку юридичної етики стали праці мислителів, які формували ідеї природного права, концепції правової держави та моральної відповідальності правника. Гуго Гроцій розглядав право як сукупність норм, засновану на природному праві та моральних принципах. Він наголошував, що юристи повинні діяти відповідно до справедливості й моральності, а не лише формального застосування законів. Філософські погляди Джона Локка стали основою для формування уявлення про юриста як моральну особистість, чия професійна діяльність ґрунтується на повазі до природних прав, справедливості, розуму й гідності людини. Етика Іммануїла

Канта заклала підвалини розуміння юридичної етики як безумовного виконання моральних і професійних обов'язків, а його категоричний імператив став орієнтиром для формування норм професійної поведінки юристів. Шарль Луї де Монтеск'є у концепції поділу влади підкреслював важливість незалежності суддів та об'єктивності у вирішенні справ, а Жан-Жак Руссо наголошував на волі народу та моральному обов'язку громадянина, вважаючи, що право має служити загальному благу, а юрист повинен діяти з усвідомленням своєї відповідальності перед суспільством.

Значний внесок у розвиток моральної та політико-правової думки доби Просвітництва зробив британський філософ і юрист Джеремі Бентам. Його наукові доробки стали підґрунтям для формування основ юридичної деонтології як науки про професійні та моральні обов'язки юриста.

Серед ключових праць вченого особливе місце займають «Вступ до принципів моралі та законодавства» [9] (*An Introduction to the Principles of Morals and Legislation*, 1780) та «Деонтологія, або Наука про мораль» [10] (*Deontology, or The Science of Morality*, 1834). Перший твір Бентама стосується утилітаристської теорії [11, с. 100], яка стверджує: моральну цінність вчинку слід оцінювати за тим, наскільки він сприяє зростанню загального щастя більшості людей. Такий підхід згодом став фундаментальним етичним орієнтиром також для аналізу правової діяльності. У праці «Деонтологія, або Наука про мораль» вчений уперше ввів у науковий обіг термін «деонтологія», що буквально означає «вчення про обов'язки, вчення про належне». Ідеї Джеремі Бентама стали інтелектуальною основою юридичної деонтології, оскільки поєднують право, мораль, служіння суспільному благу й суспільну відповідальність професії юриста. Він заклав основу для розуміння юриста як високоморального суб'єкта, який повинен діяти не лише у межах закону, а й відповідно до етичних норм та стандартів, котрі служать суспільному благу.

Наступний етап розвитку юридичної деонтології пов'язаний із процесом прийняття перших етичних кодифікованих стандартів професійного обов'язку та моральної поведінки правника. У цьому контексті варто зупинити увагу на американських суддях Девіді Гоффмані й Джорджі Шарсвуді та науковцеві Девіді Дадлі Філді.

У 1836 році суддею Гоффманом з Балтимора було підготовлено перший нормативний кодекс, який порушував проблемні питання, з якими стикаються юристи під час професійної діяльності. Зокрема, кодекс містив положення про правове мислення правника, яке має бути як об'єктивним, так і творчим, про обов'язок «юриста зберігати скромність щодо власних знань у галузі права» та з честю цитувати закон. Ці ідеї згодом були відображені в Кодексі юридичної етики штату Алабама 1887 року, де зазначалося, що моральність є єдиною запорукою існування гідної професійної спільноти юристів.

Девід Дадлі Філд був автором впливового Цивільно-процесуального кодексу штату Нью-Йорк (1848 р.), більш відомого як Кодекс Філда. Цей кодекс запровадив новий набір уніфікованих стандартів поведінки для юристів. Зокрема, одним із основних обов'язків юриста була повага до суду та його працівників.

На основі Кодексу Філда Гоффман і Шарсвуд, які на той час працювали в університетах Меріленду та Пенсильванії, продовжили подальший розвиток стандартів професійної поведінки правників. Їхні дослідження лягли в основу Канонів професійної етики юристів, які були затверджені Американською асоціацією адвокатів у 1908 році та діяли до 1960-х років.

У преамбулі Канонів зазначалося, що громадськість повинна мати впевненість у «чесності та неупередженості юридичної професії». У 1969 році Канони були замінені Кодексом професійної відповідальності Американської асоціації адвокатів («АВА»), а в межах проєкту під назвою «Етика 2000» Американська асоціація адвокатів реорганізувала свої типові правила професійної поведінки й виокремила шість основних традиційних обов'язків юриста: справедливість у судовому процесі, компетентність, лояльність, конфіденційність, розумну винагороду та служіння громаді [8].

Упродовж XX століття у більшості держав світу почав активно формуватися інститут професійної правничої етики, що зумовило створення спеціалізованих об'єднань правників, адвокатських асоціацій та рад, головною метою яких стало унормування стандартів поведінки представників юридичної професії. Результатом їхньої діяльності стала розробка етичних кодексів, спрямованих на захист професійної незалежності, забезпечення об'єктивності, чесності, добросовісності та дотримання високих моральних стандартів юристів у правотворчій і правозастосовній діяльності.

На міжнародному рівні було ухвалено низку важливих документів, що заклали основи правничої деонтології. Серед них слід виділити: «Кодекс поведінки європейських адвокатів» [12]

(1988 р.), «Основні принципи, що стосуються ролі юристів» [13] (1990 р.), «Основні положення про роль адвокатів» [14] (1990 р.), «Європейський кодекс нотаріальної етики» [15] (1995 р.), «Європейський кодекс поліцейської етики» [16] (2001 р.), «Принципи Міжнародної асоціації юристів (ІВА) щодо поведінки в соціальних мережах для юридичних професій» [17] (2014 р.), «Конвенція Ради Європи про захист професії адвоката» [18] (2025 р.) та ряд інших.

У колишньому СРСР на становлення юридичної деонтології як науки про професійну етику юриста безпосередньо впливала радянська ідеологія. Саме поняття «деонтологія», запроваджене Джеремі Бентамом, у радянський період не визнавалося через його зв'язок із західною науковою традицією та буржуазною мораллю. Марксистсько-ленінська ідеологія підпорядковувала професійну поведінку юристів інтересам держави, а не загальновизнаним етичним цінностям. Юрист сприймався не як незалежний фахівець-професіонал, а як державний функціонер, покликаний обслуговувати інтереси соціалістичної влади. Головний акцент робився на політичній лояльності юриста, його служінні інтересам держави і партії. Юридична деонтологія як окрема наука фактично не існувала, а поняття «деонтологія» тлумачилося через призму партійної дисципліни, де моральні принципи професії часто ототожнювалися з політичною лояльністю.

Лише в 70-х роках радянська юридична деонтологія почала формуватися як окремий елемент правничої підготовки. Було запроваджено навчальний курс «Вступ до юридичної спеціальності», покликаний формувати у студентів початкові знання про роль юриста в суспільстві, етичні уявлення про статус юриста, його моральну відповідальність перед суспільством і державою. Хоча сам термін «юридична деонтологія» ще не вживався, нова дисципліна почала розкривати низку етичних і професійних питань, що заклали підґрунтя для майбутнього осмислення правничої етики.

Провідну роль у формуванні юридичної деонтології як окремої дисципліни відіграв український професор В.М. Горшеньов, якого варто вважати засновником цієї галузі знань в УРСР. У 1988 році за його участю було видано перший навчальний посібник, де юридична деонтологія розглядалася як окрема дисципліна з власним предметом дослідження, метою, завданнями та функціями [19, с. 43]. Саме Горшеньов виступив з ініціативою заміни дисципліни «Вступ до юридичної спеціальності» на «Юридичну деонтологію», яка з 1990-х років входить до переліку обов'язкових дисциплін правничих вищих закладів освіти незалежної України. Таким чином, юридична деонтологія в Україні не виникла раптово, а стала результатом поступового, логічного та закономірного розвитку національної правової думки.

Сучасна юридична деонтологія розглядається як система норм, правил і принципів, що регламентують професійну поведінку юристів з огляду на їхню моральну відповідальність перед суспільством, клієнтом і державою, яка ґрунтується на верховенстві права. Вона охоплює низку важливих аспектів, серед яких: дотримання конфіденційності, уникнення конфлікту інтересів, добросовісне виконання професійних обов'язків, повага до гідності особи та захист її прав. Особливе місце займають принципи чесності, неупередженості, самостійності у прийнятті рішень та збереження незалежності в умовах тиску.

Після проголошення незалежності України у 1991 році почався новий етап розвитку правової культури та формування професійних стандартів у сфері юриспруденції. Було затверджено низку важливих документів, зокрема Кодекси професійної етики адвоката, прокурора, судді, що стали основою для етичного регулювання діяльності представників юридичної спільноти. Водночас юридична деонтологія набула офіційного статусу навчальної дисципліни та увійшла до навчальних планів юридичних факультетів вищих закладів освіти. Вивчення питань етики стало невід'ємною частиною професійної правничої підготовки, що має на меті сформувати у майбутніх юристів не лише знання права, а й розуміння моральної сутності своєї професії.

Висновки. Отже, юридична деонтологія, маючи глибоке історичне коріння, розвивалася паралельно з еволюцією суспільства, правової системи та моральних орієнтирів. Від перших філософських уявлень античності до сучасних кодексів професійної етики вона відображає поступове усвідомлення ролі юриста не лише як правознавця, а й як носія високих морально-етичних стандартів. Сьогодні юридична деонтологія є невід'ємною частиною професійної підготовки правників, адже сприяє формуванню в них почуття відповідальності, доброчесності та етичної зрілості.

В умовах нових суспільних викликів вона зберігає своє значення як основа правової культури та гарантія довіри до правничої професії. Професійно-етичні засади допомагають правникам не лише знаходити правильні рішення в складних морально-правових ситуаціях, а й дотримуватися

етичних стандартів у своїй щоденній діяльності. Деонтологічні принципи, в свою чергу, виступають орієнтиром у професійному житті юриста, забезпечуючи баланс між правом, мораллю та суспільними інтересами.

Особливої актуальності юридична деонтологія набуває в умовах глобалізації, розвитку інформаційного суспільства та зростання ролі прав людини. Вона є не лише інструментом саморегуляції професії, а й засобом утвердження принципів верховенства права, правової справедливості та людської гідності. Саме через призму деонтології юрист осягає глибинну суть своєї місії – служіння суспільному благу, захист прав і свобод людини та забезпечення етичної гармонії у правовому житті.

СПИСОК ВИКОРИСТАНИХ ДЖЕРЕЛ:

1. Арістотель. Нікомахова етика / Переклад з давньогрецької Віктор Ставнюк. Київ: «Аквілон-Плюс», 2002. 480 с.
2. Aristotle. Eudemian Ethics. Transl. by J. Solomon. London: George Bell and Sons, 1915. URL: <https://ia803206.us.archive.org/6/items/EudemianEthics/EudemianEthics.pdf> (дата звернення: 12.06.2025).
3. Simpson P. L. P. The Great Ethics of Aristotle: translation with commentary. 2014. URL: https://www.researchgate.net/publication/331414225_The_Great_Ethics_of_Aristotle (дата звернення: 12.06.2025).
4. Платон. Держава / Переклад з давньогрецької Дзвінка Коваль. Львів: Априорі. 2021. 464 с.
5. Valbuena E. Ethics, Law and Professional Deontology. Madrid: ESIC Editorial. 2021. 160 p.
6. Helmholtz R. William of Drogheda (c 1200–1245). *Ecclesiastical Law Journal*. 2014. Vol. 16, No. 1. P. 66–71. URL: <https://doi.org/10.1017/S0956618X13000835> (дата звернення: 12.06.2025).
7. Humphries M. Legal ethics – past and present: analysis. *The Law Society Gazette*. 2009. URL: <https://www.lawgazette.co.uk/analysis/legal-ethics-past-and-present/53241.article> (дата звернення: 12.06.2025).
8. Bar Council of India. History of the legal profession. URL: <https://www.barcouncilofindia.org/info/history-of-the-legal-profession> (дата звернення: 12.06.2025).
9. Bentham J. An Introduction to the Principles of Morals and Legislation. Library of Economics and Liberty. URL: <https://www.econlib.org/library/Bentham/bnthPML.html> (дата звернення: 14.06.2025).
10. Bentham, J. Deontology, or the Science of Morality. Edited by Bowring, J., Longman, London. 1834. URL: https://openlibrary.org/books/OL7046034M/Deontology_or_The_science_of_morality (дата звернення: 14.06.2025).
11. Тихолаз А. Г. Утилітаризм Джеремі Бентама та витоки англійського правового позитивізму. *Наукові записки*. Том 19, Спеціальний випуск: у двох частинах. Частина 1 / Національний університет «Києво-Могилянська академія». К.: КМ «Academia», 2001. С. 99–106.
12. Кодекс поведінки європейських адвокатів від 28 жовтня 1988 року. URL: [https://unba.org.ua/assets/uploads/legislations/inshi-dokumenty/kodeks_povedinky_yevropeyskykh_advokativ\(ukr\).pdf](https://unba.org.ua/assets/uploads/legislations/inshi-dokumenty/kodeks_povedinky_yevropeyskykh_advokativ(ukr).pdf) (дата звернення: 14.06.2025).
13. Basic principles on the role of lawyers (adopted 07 September 1990 by the eighth United Nations Congress on the prevention of crime and the treatment of offenders, Havana, Cuba). URL: <https://www.ohchr.org/en/instruments-mechanisms/instruments/basic-principles-role-lawyers> (дата звернення: 14.06.2025).
14. Основні положення про роль адвокатів, прийняті VIII Конгресом ООН по запобіганню злочинам від 1 серпня 1990 р. URL: https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/995_835#Text (дата звернення: 14.06.2025).
15. Європейський кодекс нотаріальної етики, прийнятий Конференцією нотаріусів Європейського Союзу 3-4 лютого 1995 року в Неаполі. URL: <https://ips.ligazakon.net/document/MU95646> (дата звернення: 14.06.2025).
16. Європейський кодекс поліцейської етики: Рекомендація (2001) 10, ухвалена Комітетом міністрів Ради Європи 19 вересня 2001 р. та Пояснювальний меморандум. 58 с. URL: https://hrea.org/wp-content/uploads/2021/02/Recommendation-Rec200110_European-Code-of-Police-Ethics_Ukrainian.pdf (дата звернення: 16.06.2025).

17. Принципи Міжнародної асоціації юристів (ІБА) щодо поведінки в соціальних мережах для юридичних професій, прийняті 24 травня 2014 року Міжнародною асоціацією юристів. URL: https://tomorrowlawyer.org/wp-content/uploads/2017/10/IBA-International-Principles-media_ukr.pdf (дата звернення: 16.06.2025).
18. Конвенція про захист професії адвоката, ухвалена Радою Європи 12 березня 2025 року (переклад українською мовою). URL: <https://unba.org.ua/news/10046-konvenciya-radi-evropi-pro-zahist-profesii-advokata-tekst-ukrains-koyu.html> (дата звернення: 16.06.2025).
19. Макарчук В.В. Історичний розвиток юридичної деонтології в СРСР. *Порівняльно-аналітичне право*. 2020. № 1. С. 42–44. URL: <https://pap-journal.in.ua/wp-content/uploads/2020/08/1-1.pdf> (дата звернення: 16.06.2025).